

CSATA ZSOMBOR – SCHWARCZ GYÖNGYI – PÉTI
MÁRTON – BORBÉLY MÁTYÁS

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAROK ÉLETMINŐSÉGÉNEK ÖSSZEHAISONLÍTÓ ELEMZÉSE

A tanulmányunk alapját képező szociológiai kutatás a Kárpát-medencei magyarok jólétének és életminőségének átfogó vizsgálatára tesz kísérletet. Szemléleti kereteit leginkább a szubsztantív gazdaságtan jelöli ki,¹ amely szerint a társadalmi fejlődés alapja nem önmagában a gazdasági növekedés, hanem az emberek életminőségének a javítása, ebben az értelemben az öncélú gazdasági versenyképességet a társadalmi jóllét mögé helyezi. Empirikusan a termelés helyett életszínvonalat, illetve annak fenntarthatóságát hozza előtérbe, az aggregált makrogazdasági mutatók helyett az egyén és a háztartások, a közösségek erőforrásainak a feltárására fókuszál.

Az elemzés a magyar nyelvterületen leginkább a szociológiai életminőség-kutatások hagyományát követi,² de a jóllétet a hasznossággal azonosító közgazdaságtani irodalomból,³ és a lélektan életminőségre vonatkozó vizsgálatainak több évtizedes hagyatékából⁴ is építkezik. Ezekhez képest a vizsgálatunk újszerűségét az adja, hogy Magyarországon kívül a négy legnagyobb határon túli magyarok által lakott régióra is kiterjed (Erdélyre, Felvidékre, Vajdaságra és Kárpátaljára), a kisebbségiség jólléti vonatkozásaira is reflektál egy összehasonlító perspektívában. A kutatás alapját képező kérdőíves felmérés 2018–19-ben zajlott a Nemzetstratégiai Kutatóintézet koordinálásával, összesen 4200, magát magyarnak

1 Polányi Károly: A gazdaság mint intézményesített folyamat. In: Ugyanő: *Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet*. Gondolat Könyvkiadó: Budapest, 1976.

2 Sági Matild: Elégedettség, jövedelmi feszültség. In: Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. TÁRKI: Budapest, 2002. 75–92.; Lengyel György – Janky Béla: A szubjektív jólét társadalmi feltételei. *Esély*, 2003. 15 (1). 3–25.; Utasi Ágnes (szerk.): *Az életminőség feltételei*. MTA Politikai Tudományok Intézete: Budapest, 2007.

3 Lelkes Orsolya: A pénz boldogít? A jövedelem és hasznosság kapcsolatának empirikus elemzése. *Közgazdasági Szemle*, 2003. 50 (5). 383–405.; Molnár György – Kapitány Zsuzsa: Miért elégedetlenek annyira a magyarok az életükkel? *Közgazdasági Szemle*, 2014. 61 (6). 637–671.

4 Kopp Mária – Martos Tamás: *A magyarországi gazdasági növekedés és a társadalmi jóllét, életminőség viszonya*. Magyar Pszichológiai és Egészséglélektani Társaság – Jövő Nemzedékek Állampolgári Biztosa: Budapest, 2011.

valló személy válaszolt a kérdéseinkre, melyeket rétegzett, véletlen mintavételi eljárással választottunk ki.⁵

Módszertani eszközünk egy olyan generikus kérdőív volt, ahol a szokványos szociodemográfiai jellemzők mellett az életminőség és a jóllét⁶ dimenzióinak és társadalmi meghatározóinak egy jelentős része helyet kapott. A szokványosnál nagyobb hangsúlyt fektettünk a szakzsargon szerinti ún. „kemény változók” – a jóllét objektív mutatóinak a megismerésére. Írásunkban először ezeknek az eloszlásoknak a rövid bemutatására térünk ki, majd azt vizsgáljuk meg, hogy az egyes tényezők mennyire befolyásolják az egyén szubjektív életminőségét, amit ebben a kutatásban az étellel való általános elégedettséggel mértünk. Az egyes tényezők csoportosításában egyfajta erőforrás-szemléletet követünk, a bourdieu-i tőketípusok mentén sorban a gazdasági (aktivitás, jövedelem, vagyon), képzettségi (iskolai végzettség, nyelvtudás), társadalmi (kapcsolatok, bizalom) és egészségügyi (fizikai és mentális) erőforrásokat vizsgáljuk meg, régiók szerinti bontásban.

Gazdasági helyzet

Munkaerőpiaci helyzet

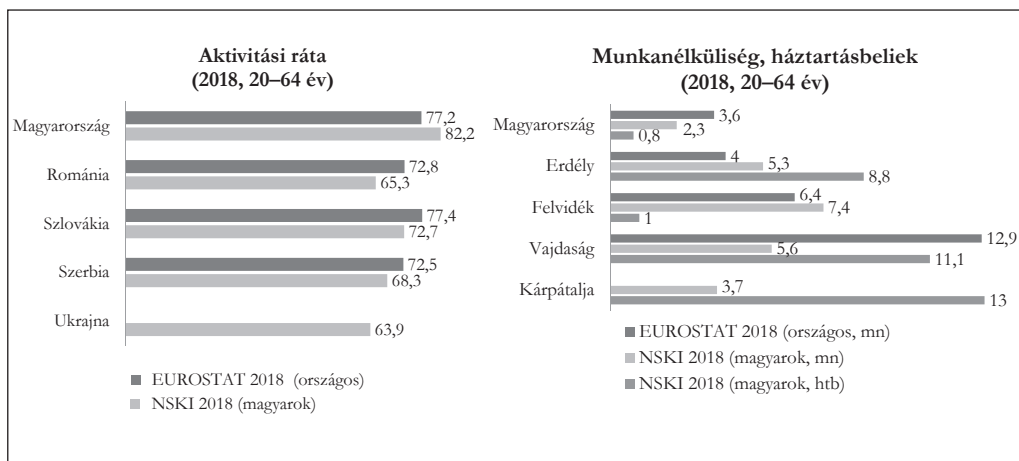
Korábbi vizsgálatok adataiból az derül ki, hogy ezekben a történelmi régiókban a határon túli magyarok gazdasági pozíciói általában rosszabbak a többségi etnikum tagjaihoz képest.⁷ A kutatásunk segítségével erről árnyaltabb képet tudunk alkotni. Kárpátalja kivételével – ahol nincs megbízható előzetes adatunk az lakosság gazdasági aktivitására vonatkozóan – mindegyik vizsgált külhoni régióban jellemző az, hogy a többségi társadalom tagjainak néhány százalékponttal magasabb az *aktivitási rátája* (1. ábra), aminek egy részleges magyarázata lehet, hogy a magyarok kedvezőtlenebb korszerkezettel bírnak az

5 Mivel kisebbségi mintán a véletlenszerűség szokványos garantálásának a lehetőségei korlátozottabbak, szórványvidékeken egy ún. javított, vagy szisztematikus kvótás eljárást alkalmaztunk. Az öt regionális almintá nemek, korcsoportok, iskolai végzettség és belső régiók szerint az egyénekre (és nem a háztartásokra) reprezentatív. A pontos regionális elemszámok, zárójelben a becslült mérési hibákkal: Magyarország – 1018 fő (+/-3,1%), Erdély – 1010 fő (+/-3,1%), Felvidék – 800 fő (+/-3,5%), Vajdaság – 800 fő (+/-3,5%), Kárpátalja – 605 fő (+/-4%).

6 Fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy ebben a tanulmányban a jóllét és az életminőség fogalmát rokon értelműként használjuk annak ellenére, hogy az említett, nagyon sokszínű szakirodalomban eltérő jelentésárnyalatokkal szerepelnek. Ezek bemutatása viszont meghaladja ennek az írásnak a kereteit.

7 Kiss Tamás: Demográfiai körkép – A kisebbségi magyar közösségek demográfiai helyzete a Kárpát-medencében. *Educatio*, 2012. 21 (1). 24–48.; Csata Zsombor: Munkaerőpiaci egyenlőtlenségek Romániában, etnikai metszetben. *Erdélyi Társadalom*, 2017. 15 (1). 81–103.

országosnál,⁸ az idősebb kohorszokban pedig jellemzően magasabb az inaktívak aránya. A *munkanélküliség* az erdélyi és a felvidéki magyarok körében magasabb az országos átlagnál, Kárpátalján és a Vajdaságban alacsonyabb, ebben a két régióban viszont nagyon magas a háztartásbeliek aránya, ami rejtett munkanélküliséget takarhat.⁹

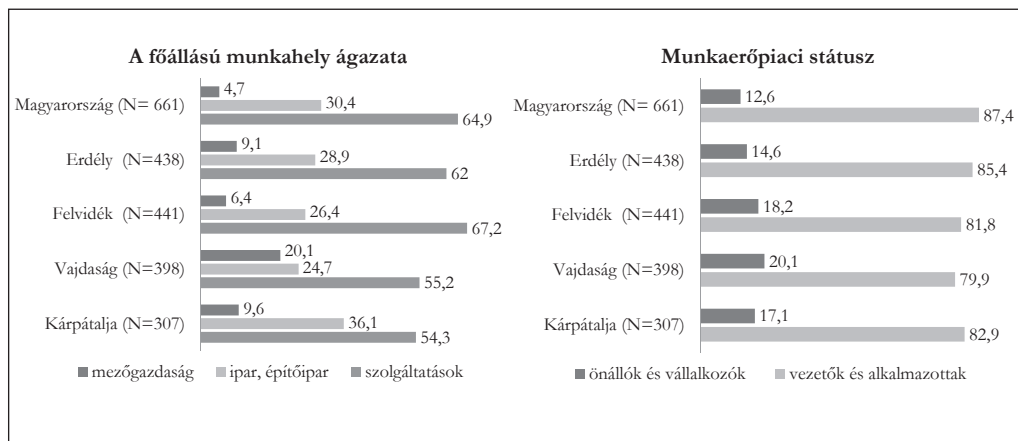

1. ábra: Aktivitás, munkanélküliség

A foglalkoztatottakon belül az ágazatok szerinti eloszlások azt mutatják, hogy a Kárpát-medencei magyar népesség 55–65%-a a szolgáltatói szektorban dolgozik (beleértve a kereskedelmet is), 25–30%-ot tesz ki az ipari foglalkoztatottak aránya (2. ábra). A mezőgazdaságban dolgozók aránya régióként ennél nagyobb változatosságot mutat, 5%-tól (Magyarország) 20%-ig (Vajdaság) terjedhet. Erdély és Felvidék esetében lehetőség van arra, hogy ezeket az eloszlásokat az országos (romániai ill. a szlovákiai) átlagokkal is összehasonlítsuk. Eszerint az erdélyi magyarok körében alulreprezentáltak a mezőgazdaságban dolgozók, viszont többen dolgoznak a szolgáltatói szektorban, a felvidéki magyarok esetében ez éppen fordítva van: a mezőgazdaságban dolgoznak többen, az eltérések viszont lényegesen kisebbek. A *munkaerőpiaci státusz kategóriák* szerint a külhoni magyarok körében 15–20%-ra tehető az önállók és a vállalkozók aránya. Ennek a kategóriának a belső összetétele azonban régióként jelentős eltéréseket mutat. A többségi lakossághoz viszonyítva Romániában alacsonyabb, Szlovákiában magasabb az önállók aránya, ami javarészt a mezőgazdaságban való részvétel előbb említett eltérő mintázataival hozható kapcsolatba.

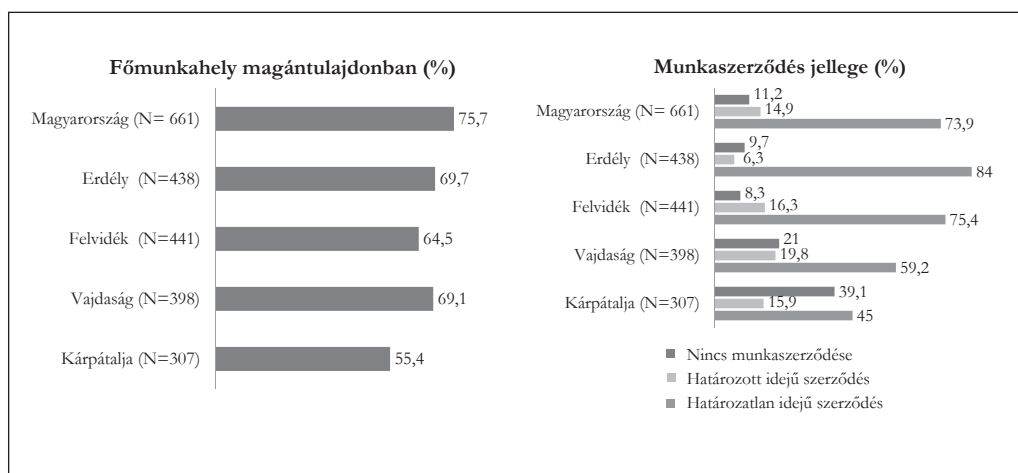
8 Kiss, 2012. Demográfiai körkép, i.m. 30–31.

9 A munkanélküliséget önbevallás alapján mértük, az arányokat a „Mi az Ön fő tevékenysége” kérdésre adott válaszokból számoltuk ki. Magyarország esetében az eltérő módszertan lehet a magyarázat a KSH-adatok és az NSKI-mérés eredményei közötti különbségre, ami mindazonáltal a mérési hibán belül marad.

2. ábra: Munkaerőpiaci helyzet

A Kárpát-medencei foglalkoztatott magyarok közül a *magángazdaságban* dolgozók aránya a magyarországiak körében a legmagasabb (76%), a kárpátaljai magyarok körében pedig a legalacsonyabb (55%) (3. ábra). Szembeötlő és fontos különbségek vannak a régiók között a *munkaviszony jellegét* és időtartamát illetően is. Eszerint a munkahelyeiket az erdélyi magyarok érezhetik a legnagyobb biztonságban, 84%-uknak határozatlan időre szól a munkaszerződése, ez az arány a kárpátaljai magyarok körében a legkisebb (45,1%). A kárpátaljai és a vajdasági munkavállalók körében a prekárius helyzetűek nagyobb arányát jelzi az is, hogy nagyon magas azoknak a hányada, akik munkaszerződés nélkül dolgoznak (39, illetve 21%).

3. ábra: Munkahelyi jellemzők

Jövedelmi és vagyoni helyzet

Annak ellenére, hogy Kárpátalján és a Vajdaságban töltenek a legtöbb időt a munkával (hetente átlagosan 44 órát, 4. ábra), a jövedelmek itt a legalacsonyabbak: Kárpátalján 2018 végén havi 220 euró, Vajdaságban 330 euró volt a *főjövedelemből származó átlagbér*. Lényegesen magasabb órabérek mellett (4 illetve 4,4 euró) a magyarországi és a felvidéki magyarok átlagkeresete volt a legnagyobb (605, illetve 751 euró). A régiók közötti jövedelmkülönbségek valamelyest csökkenni (de továbbra is szignifikánsak maradnak), ha az összehasonlításban az egyes országokra jellemző fogyasztói árszínvonalat is figyelembe vesszük.¹⁰ A vásárlóerő-paritáson mért jövedelmek tekintetében a magyarországiak „beelőzik” a szlovákiai magyarokat (907 ill. 846 euró), az erdélyi magyarok jövedelme 726, a vajdaságiaké 580, a kárpátaljaiaké pedig 492 eurónyit „ér” a hazai piacon.

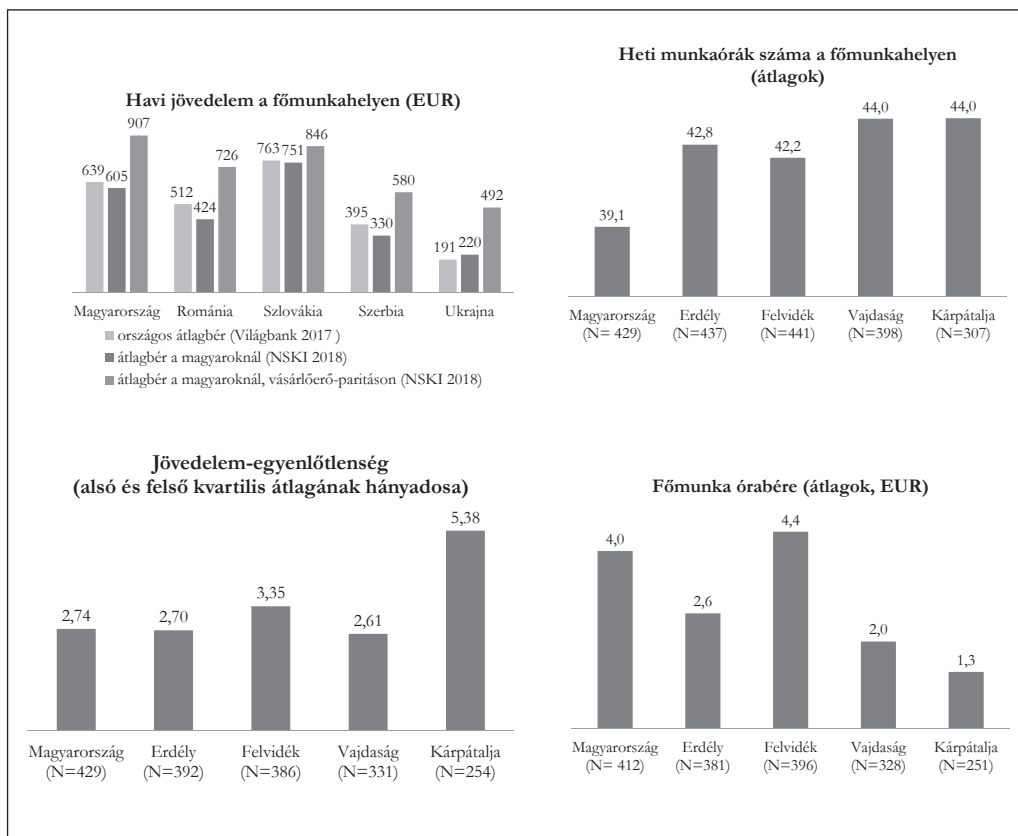
Az önbevalláson alapuló béradatok, valamint az egyes országokra vonatkozó bért statisztikák összehasonlítása alapján elmondható, hogy az erdélyi és a vajdasági magyarok hozzávetőlegesen 17%-kal kevesebbet, a kárpátaljaiak pedig 15%-kal többet keresnek, mint a többségi nemzethez tartozó foglalkoztatottak. Ezzel az összehasonlítással a Felvidéken nem észleltünk számottevő különbséget a magyarok és szlovákok átlagbérei között.

A bérek szóródási mutatóiból az látszik, hogy a legnagyobb jövedelmi egyenlőtlenségeket a kárpátaljai magyarok körében mértünk, itt az alsó és felső kvartilis átlagjövedelmének a hányadosa 5,38. Felvidéken ez a mutató 3,35, Magyarországon, Erdélyben és Vajdaságban ennél szignifikánsan alacsonyabb, 2,6 és 2,74 között alakul. A béregyenlőtlenségek vizsgálatának kiemelt figyelmet szenteltünk a kutatásban, nemcsak azért, mert az elmúlt évtizedben a közgazdaságtani kutatásoknak is a fősodrába került,¹¹ hanem mert egyre többet tudunk annak a negatív társadalmi-jóléti hatásairól is.¹²

10 Az egyes országokra jellemző árszínvonal megállapításához az EUROSTAT „Price level index for final household consumption expenditure (HFCE) 2019” adatait használtuk. Letöltés helye: <https://ec.europa.eu/>; letöltés ideje: 2021. 03. 10. Eszerint ha az uniós átlagot 100-nak vesszük, akkor a háztartási fogyasztás árindexe Magyarországon 66,8, Romániában 55,2, Szlovákiában 86,4, Szerbiában pedig 56,5. Az Ukrajnára vonatkozó értéket az IMF kimutatásai alapján 44,2-re becsüljük. Letöltés helye: <https://data.imf.org/>; letöltés ideje: 2021. 03. 10.

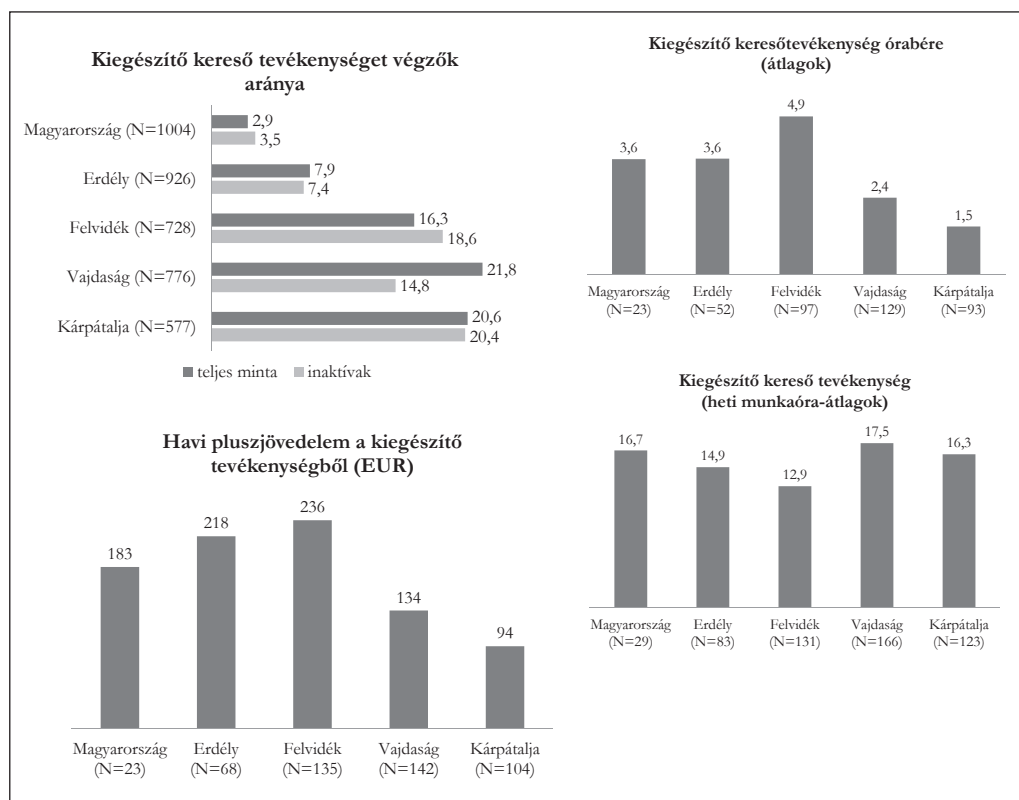
11 Stiglitz, Joseph: *The price of inequality: How today's divided society endangers our future*. WW Norton & Company: New York, 2012.; Piketty, Thomas: *A tőke a 21. században*. Kossuth: Budapest, 2015.

12 Wilkinson, Richard G. – Pickett, Kate. *The spirit level: Why equality is better for everyone*. Penguin UK: London, 2010.

4. ábra: Jövedelem a főmunkahelyen

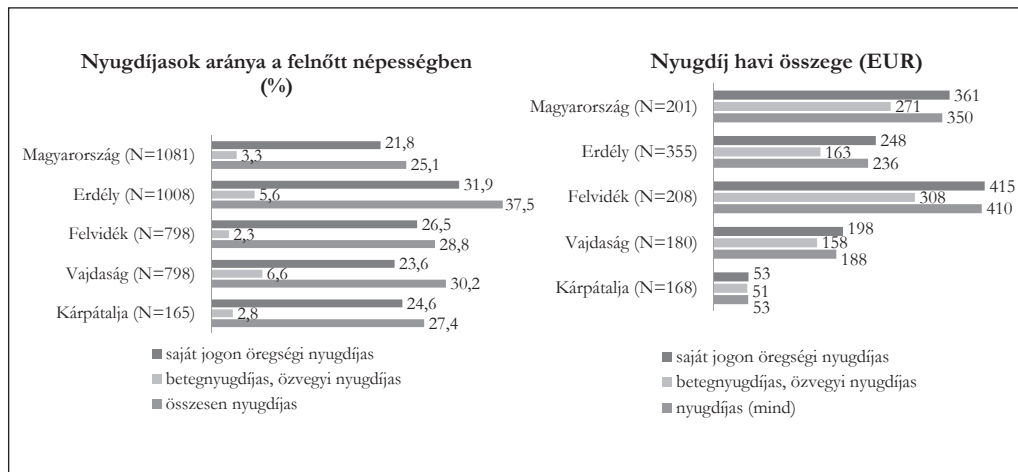
A Kárpát-medencei magyarok egy számottevő hányada a főtevékenysége mellett *kiegészítő kereső tevékenységet* is végez (5. ábra). Ezeknek az aránya Magyarországon nem számottevő (2,9%), Erdélyben alacsony (7,9%), Felvidéken viszont minden hatodik, Kárpátalján és a Vajdaságban pedig minden ötödik magyart érint. Ez a tevékenység nemcsak a főállású keresőkre jellemző – a Vajdaságban minden harmadik, a többi régióban pedig közel minden második érintett a főtevékenysége szerint az inaktívok csoportjába tartozik (nyugdíjasok, egyetemi hallgatók stb.). A kiegészítő kereső tevékenység átlagos heti időtartama – jelentős szórás mellett – régióként 12 és 18 óra között változik. Az óráberek – Magyarország kivételével – mindegyik régióban enyhén meghaladják a főtevékenységre jellemző átlagokat, és a Kárpátalján jellemző 1,5 eurótól a szlovákiai 5 euróig terjednek, ezzel mintegy 94 illetve 236 euró havi pluszjövedelmet generálnak. A főállással rendelkező személyeknél a kiegészítő tevékenységből származó jövedelem a teljes jövedelem kb. negyedet teszi ki.

5. ábra: Kiegészítő keresőtevékenység

A Kárpát-medence különböző régióiban nagyok az eltérések abban a tekintetben, hogy mekkora a nyugdíjasok aránya (6. ábra). Ez a felnőtt népességre vetítve Erdélyben a legnagyobb (37,5%) és Magyarországon a legkisebb (25,1%). Ezen belül a betegnyugdíjasok és az öregségi nyugdíjasok aránya szintén változó, a Vajdaságban a nyugdíjasok 22%-a, a Felvidékiek 7,9%-a tartozik ebbe a csoportba. A *nyugdíjak* összegét tekintve a jövedelmekénél is nagyobb eltérést tapasztaltunk az egyes régiók között: míg egy átlagos kárpátaljai nyugdíjas mindössze 53 eurónyi havi járulékot kap, a szomszédos Felvidéken egy nyugdíjas ennek közel nyolcszorosából, 410 euróból gazdálkodhat. Kárpátalján annyira alacsony a nyugdíj összege, hogy a különböző jogosultságú nyugdíjak között alig van különbség, a többi régióban az öregségi nyugdíj összege legalább negyedével (Erdély) és legfeljebb felével (Felvidék) nagyobb a beteg- és özvegyi nyugdíjak összegéhez képest. A nyugdíjak átlaghoz viszonyított szórása Kárpátalján, Vajdaságban és Erdélyben hasonló (0,45 körül alakul), a legnagyobb egyenlőtlenségeket a Vajdaságban mértük – itt a felső egynegyed átlagnyugdíja csaknem háromszorosa az alsó kvartilisének. Egyébként ez az egyetlen régió, ahol a nyugdíjak közötti különbségek nagyobbak a béregyenlőtlenségeknél.

Jelentős régiók közötti különbségek vannak abban is, hogy a nem foglalkoztatott népesség nyugdíjasokon kívüli csoportjának (háztartásbeli, munkanélküli, gyesen lévő, tanuló és egyéb inaktív népesség) mekkora hányada részesül valamilyen támogatásban, *segélyben*. Ez az arány az erdélyiek esetében a legalacsonyabb (18,6%), a magyarországiak esetében pedig a legmagasabb (46,3%).

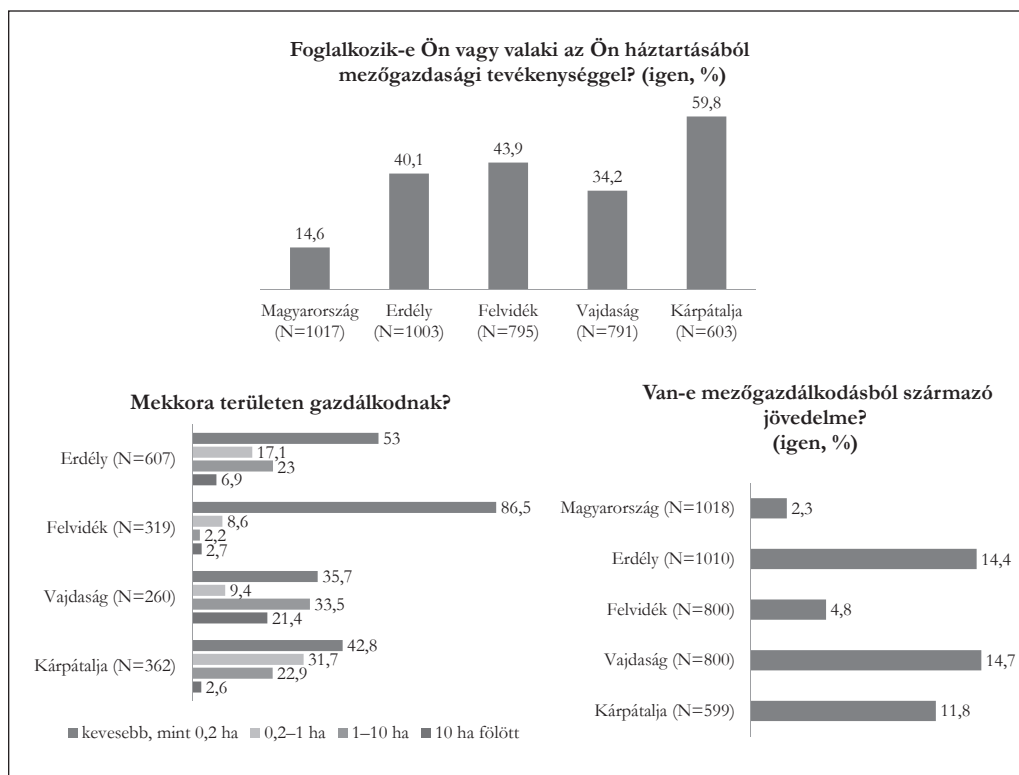

6. ábra: Nyugdíj, segély

A kutatásban a bérből, nyugdíjakból és segélyből-támogatásból származó bevételek mellett külön rákérdeztük a háztartások *vagyont*ból illetve a mezőgazdaságból származó jövedelmeire is. Az előbbire az egyes régiókban nagyon eltérő módon válaszoltak, eszerint a magyarországiak csupán 1,8%-a jelezte, hogy rendelkezik olyan jövedelemmel, amely ingatlanbérlelésből, megtakarítás utáni kamatokból, részvény utáni osztalékból vagy egyéb befektetésekből származik. Ez az arány a kárpátaljaihoz hasonló (2,1%), Felvidéken és Erdélyben valamivel magasabb (4,9, illetve 4,1%), a Vajdaságban pedig 8% körüli. Mivel ezek a számok nincsenek összhangban a releváns makroadatokkal, megbízhatóságuk kétséges és régióként nagyon kevés a használható esetszám, a mélyebb elemzésüktől eltekintünk.

A *mezőgazdaságból és erdőgazdálkodásból származó jövedelmek* régióként nagy eltéréseket mutatnak, ami annak is köszönhető, hogy nagyok a különbségek abban, hogy a lakosság mekkora hányada és milyen üzemméret mellett foglalkozik ezekkel a tevékenységekkel (7. ábra). Kárpátalján a magyarok közel 60%-a, Felvidéken és Erdélyben 40–45%-a, a Vajdaságban minden harmadik, Magyarországon pedig minden hetedik háztartásban van valaki, aki foglalkozik mezőgazdálkodással. Ennek nagyrésze háztáji kertészkedés: Felvidéken tíz gazda közül kilenc, Erdélyben öt, Kárpátalján és Vajdaságon pedig négy 0,2 hektárnál kisebb területen gazdálkodik. Nagyobb méretű (10 hektár feletti területen zajló) farmgazdálkodás leginkább a vajdaságiakra (21%), kisebb mértékben pedig az erdélyiekre

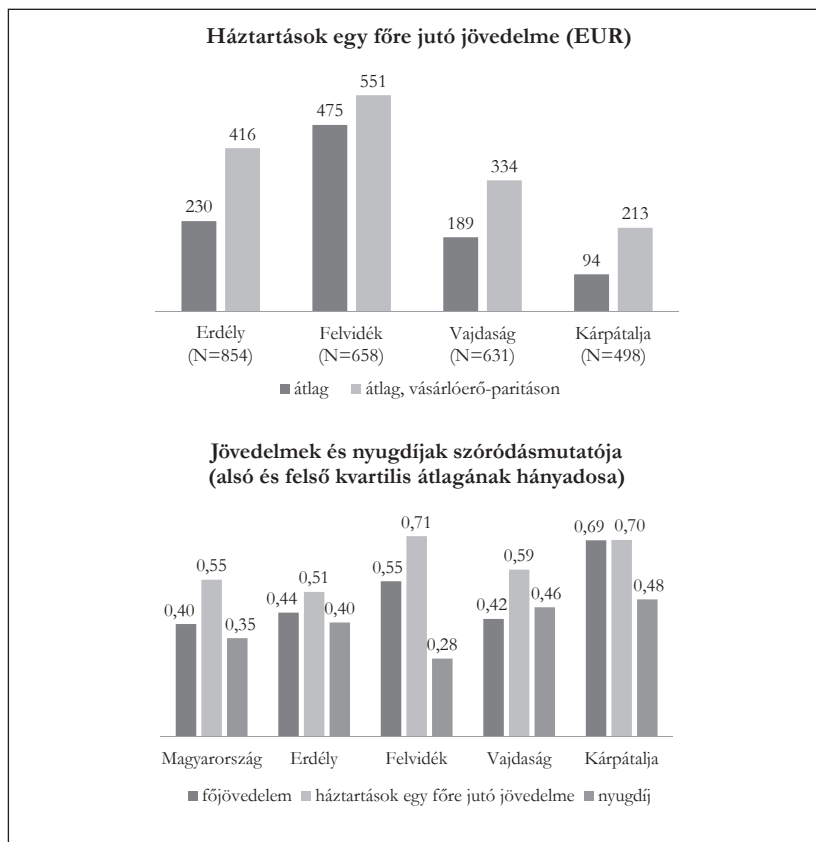
(6,9%) jellemző. Értelmeszerűen a mező- és erdőgazdálkodásból származó jövedelemmel rendelkezők aránya is itt a legnagyobb (14–15%). Felvidéken a magyarok kevesebb mint 5%-a, Magyarországon kevesebb mint 3%-a rendelkezik mezőgazdaságból származó bevételekkel. Az alacsony esetszám miatt leginkább csak az erdélyi és a vajdasági gazdák bevételeit lehet érdemben elemezni. Ennek éves átlaga 2018-ban 1500 euró körül alakult mindkét régióban, viszont a korábbi jövedelemtípusokhoz képest (bérjövedelem, nyugdíjak) nagyon nagy a szórása és jelentős a koncentrációja a nagyobb szereplőknél: Erdélyben a bevételek kétharmada, Vajdaságban közel fele a 10 hektárnál nagyobb területen gazdálkodókhoz jut.

7. ábra: Mező- és erdőgazdálkodásból származó jövedelem

A kutatásban a négy külhoni területen a háztartás havi összjövedelmére is rákérdeztünk, amiből kiszámoltuk az *egy főre jutó jövedelmet* (8. ábra). Ennek mértéke a felvidéki magyarok körében a legnagyobb (475 euró per fő), egy átlagos erdélyi háztartástag ennek a feléből (230 euró) gazdálkodik, egy vajdasági háztartástagra 189, egy kárpátaljai csupán 94 euró jut. Vásárlóerő-paritáson számolva az EU-s átlagárhoz viszonyítva ezek a bevételek „többet érnek” az egyes országok belső piacain, a régiók között pedig enyhén csökkennek a különbségek.

A személyijövedelem-eloszlásokkal való összehasonlítás tanulsága az, hogy a régiók közötti egyenlőtlenségek a jövedelmek háztartási redisztribúciója mentén tovább erősödnek. Különösen látványos ez a különbség a kárpátaljai magyarok körében, ahol egy átlagos bér „csupán” 3,4-szer volt kisebb egy átlagos felvidéki magyar béréhez képest, az egy főre jutó háztartási bevétel esetében viszont már ötszörös a különbség. A régiókon belüli egyenlőtlenségek is a Kárpátalján a legerősebbek: itt egy átlagos felső jövedelmi negyedhez tartozó háztartástagra 5,5-szer nagyobb összeg jut egy alsó negyedhez tartozóhoz képest. Ez a mutató az erdélyi magyaroknál a legalacsonyabb (3,5).

8. ábra: Háztartások egy főre jutó jövedelme, egyenlőtlenségek

A régiók közötti jövedelemkülönbségek lenyomata megjelenik az *anyagi helyzet szubjektív megítélésében* is, de a különbségek mértéke lényegesen kisebb, és a régióssorrend is változik (1. táblázat). Eszerint a felvidéki magyarok gondolják a jövedelmi helyzetüket a leginkább kedvezőnek, 56%-uk értékelte úgy, hogy elfogadhatóan vagy anyagi gondok nélkül él. Ezután az erdélyiek (45%) és a magyarországiak következnek (41,4%), tőlük alig

lemaradva a kárpátaljaiak (38,2), annak ellenére, hogy átlagosan a magyarországiak alig egyötödét keresik. Ez egy kifejező példája annak, hogy a jövedelmi helyzet percepcióját a differenciált érintkezés és a viszonylagos előny/lemaradás szubjektív érzése legalább annyira magyarázza, mint a tényleges keresetek mértéke. Hasonlóképpen: legkevésbé az erdélyiek érzik úgy, hogy hónapról hónapra anyagi gondjaik lennének vagy nélkülözések között élnek, annak ellenére, hogy bevételeik – az alsó kvartilisban is – jóval elmaradnak a magyarországiakétól és a felvidékiekétől. Az erdélyi példa azt is jelzi, hogy az anyagi helyzettel való elégedettség nemcsak a jövedelmek nagyságával, hanem a jövedelmi egyenlőtlenségek kisebb mértékével is összefügg.

	Magyarország (N=691)		Erdély (N=841)		Felvidék (N=650)		Vajdaság (N=629)		Kárpátalja (N=494)	
	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR	%	EUR
nélkülözések között élnek	0,9	178	2,4	152	2,8	166	3,2	105	4,6	59
hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak	12,5	321	9,7	171	10,9	312	17,4	149	16,1	71
beosztással épp hogy kijönnek a pénzükből	45,2	491	42,9	197	30,4	395	44,8	178	41,1	83
elfogadhatóan élnek	37,3	691	37,4	272	44,1	528	30,8	232	35,8	127
anyagi gondok nélkül élnek	4,1	819	7,6	332	11,9	757	3,9	273	2,4	110
összesen	100	537	100	230	100	473	100	189	100	94

1. táblázat: A szubjektív jövedelmi helyzet szerinti eloszlások (%) és az egy főre jutó háztartási jövedelmek átlagai (EUR) az egyes kategóriákban

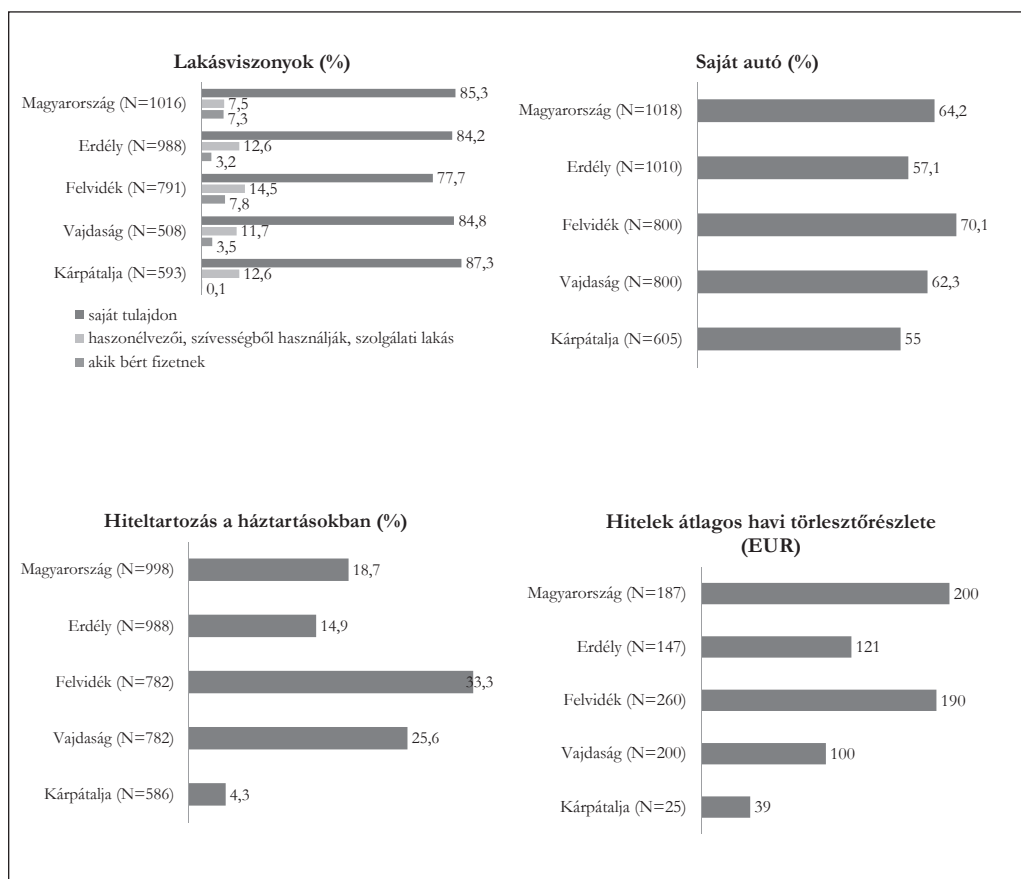
„Ön hogyan ítéli meg a családja jövedelmét a szükségletekhez viszonyítva?”

A Kárpát-medencei magyarok pénzügyi helyzetének egy további indikátoraként a *háztartások eladósodottságát* is megvizsgáltuk. Eszerint a felvidékiek és a vajdaságiak között a legmagasabb a hitel- vagy kölcsöntartozással rendelkezők aránya, itt minden harmadik, illetve negyedik családot érinti. Magyarországon ez az arány 19, Erdélyben 15%, Kárpátalján nagyon alacsony, csupán 4%. A hitelek átlagos havi törlesztőrésze Magyarországon a legmagasabb (200 euró családonként), ehhez hasonló a Felvidéken (190 euró), lényegesen kevesebb az erdélyi (121) és a vajdasági magyarok (100) körében. Jellemző, hogy minél nagyobb a hitelek átlagösszege, annál nagyobb a szórása is.

A külföldi magyarok anyagi helyzetének komplexebb megismeréséhez végül a *vagyon helyzet* két népszerű indikátorát is megnéztük: a lakáshelyzetet és a személyautók meglétét/hiányát. Közép-Kelet-Európára általában jellemző, hogy magas a lakástulajdonosok aránya.¹³ Nincs ez másként az általunk vizsgált régiókban sem, ahol a saját tulajdonú ingatlanban lakók aránya 78%-tól (Felvidék) 87%-ig (Kárpátalja) terjed. További 7–14%-ot jelentenek azok, akik rokoni vagy szívességi alapon, ingyenesen használják azt az ingatlant, ahol laknak. A bérlők aránya Magyarországon (7,3%) és a felvidéki magyarok körében (7,8%) a legmagasabb, Erdélyben és a Vajdaságban 3–3,5% körül alakul, Kárpátalján elenyésző (0,1%). A lakásuk értékének szubjektív becslésére eltérő mértékben vállalkoztak az egyes régiókban, a magyarországiak harmadától, a felvidékiek háromnegyedétől kaptunk erre vonatkozó adatokat. Eszerint a felvidéki magyarok lakásának átlagos piaci értéke 60 000 euró, a magyarországi és erdélyi magyaroké 42–43 000 euró, a vajdasági és a kárpátaljai ingatlanok átlagértéke pedig 30 000 euró körül alakul. A lakásárak relatív szórása mind-egyik régióban meghaladja a különböző típusú bevételekét (egyéni jövedelem, nyugdíj, háztartások egy főre jutó jövedelme). Mivel a saját ingatlanok a háztartások vagyonának domináns hányadát teszik ki – különösen a hátrányosabb helyzetűeknél¹⁴ – ez azt is valószínűsíti, hogy a vagyon szerinti egyenlőtlenségek mértéke mindenütt magasabb a jövedelmi egyenlőtlenségeknél.

13 Boldizsár Anna – Kékesi Zsuzsa – Kóczyán Balázs – Sisak Balázs: A magyar háztartások vagyoni helyzete a HFCS felmérés alapján. *Hitelintézet Szemle*, 2016. 15 (4). 115–150.

14 Uo.

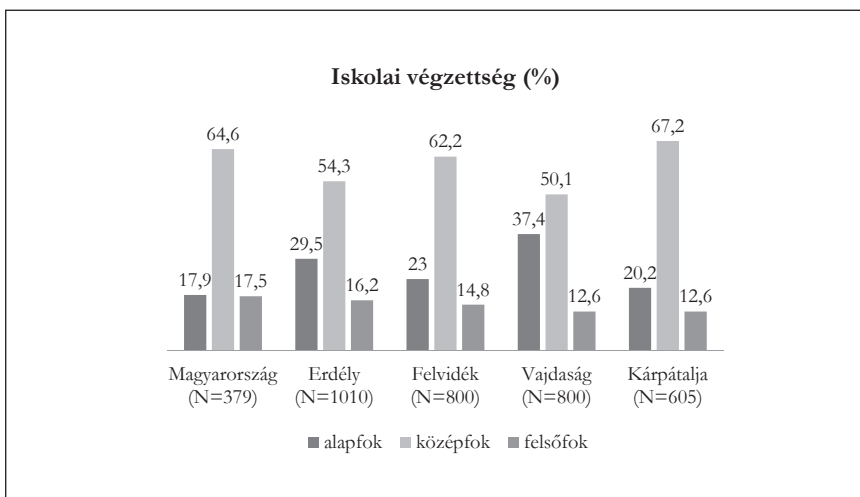
9. ábra: Vagyoni helyzet, eladósodottság

A személygépkocsikat illetően mindegyik régióban 50% fölött van azoknak a háztartásoknak az aránya, akik rendelkeznek autóval. A magyarországi és a kárpátaljai magyarok ötöde jelezte, hogy nem engedhetik meg maguknak, hogy autót használjanak, ez az arány a Felvidéken (6,3%) és Vajdaságban (8%) a legalacsonyabb. Ebben a csoportban – amint az várható volt – jelentősen felülreprezentáltak az egy főre jutó háztartási bevételek szempontjából az alsó jövedelmi kvartilisbe tartozók.

Humán tőke

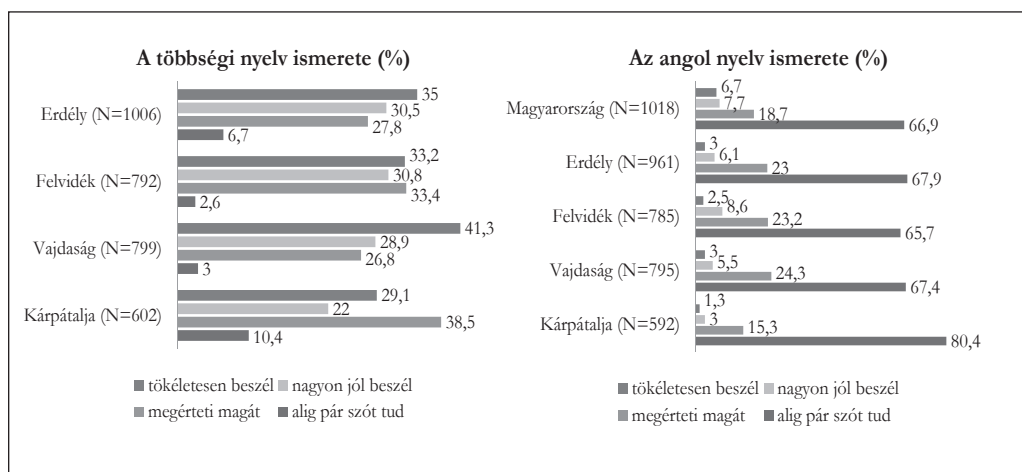
Iskolázottság

A humán tőke vonatkozásában először a határon túli magyarok iskolai végzettségével kapcsolatos adatokat vizsgáltuk meg. A rendszerváltás utáni népszámlálási statisztikákból tudjuk,¹⁵ hogy a kisebbségi magyarok mindenütt alulreprezentáltak a magasabb végzettségi kategóriákban, és az egyre bővülő magyar felsőoktatás ellenére¹⁶ ezt a hátrányt azóta sem sikerült behozni. A vizsgálatunk mintasúlyozásához használt becslés szerint a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a felnőtt magyar lakosságban 13 (Kárpátalja és Vajdaság), 15 (Felvidék) és 16%-ra (Erdély) tehető. Az alacsonyabb szinteken nagyobbak az eltérések az egyes régiók között, a vajdaságiak 37, az erdélyiek 30%-ának legfeljebb általános/alapiskolai képzettsége van, a középfokú végzettségük aránya pedig a Kárpátalján és a Felvidéken a legnagyobb (67, illetve 62%).

10a. ábra: Humán tőke: iskolázottság, nyelvtudás

- 15 Kiss Tamás: Demográfiai körkép – A kisebbségi magyar közösségek demográfiai helyzete a Kárpát-medencében. *Educatio*, 2012. 21 (1). 24–48.; Veres Valér: *Népességszerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi népszámlálások tükrében*. Kolozsvári Egyetemi Kiadó: Kolozsvár, 2015.
- 16 Papp Z. Attila: A Kárpát-medencei kisebbségi magyar felsőoktatás kihívásai. *Felsőoktatási Műhely*, 2010. 4 (3). 79–92.

10b. ábra: Humán tőke: iskolázottság, nyelvtudás

Nyelvtudás

A nyelvtudás alaposabb vizsgálatát azért tartottuk indokoltnak, mert korábbi vizsgálatokból egyértelműen kiderült, hogy a jövedelmek – és ezzel együtt a jólét – egy szignifikáns hányadát magyarázza még úgy is, ha minden egyéb tényező – köztük az iskolai végzettség – hatását kiszűrjük.¹⁷ A többségi nyelv nem megfelelő ismerete a nyelvi kisebbségi csoportok bérhátrányának az egyik magyarázata lehet, ezen kívül pedig a szubjektív jólét szintjét is befolyásolhatja az általános komfortérzet mentén, ugyanakkor az érvényesülés és a mindennapi boldogulás lélektani korlátja is lehet a retorikai magabiztosság és az asszertivitás dimenzióiban. A külhoni magyarok közül a kárpátaljai magyarok beszélik a legkevésbé az államnyelvet, a válaszadók közel fele számolt be arról, hogy nem beszél nagyon jól az ukrán nyelvet. Erdélyben, a Felvidéken és a Vajdaságban az eltérő nyelvi rezsimek, nyelvhasználati mintázatok és a többségi nyelvoktatás módszertanának különbségei ellenére az eredmények meglepően hasonlóak: önbevallás szerint a magyarok 10–15%-a anyanyelvi szinten, 23–26%-a tökéletesen és 29–31%-a nagyon jól beszéli a domináns államnyelvet. Abban is hasonlítanak az egyes régiók, hogy korcsoportok szerint a nyelvtudás egy fordított U alakú görbét követ: a középkorúak (40–59 év között) nyelvtudása a legjobb, az ennél fiatalabbak, de különösen a 70 év felettiek nyelvismerete pedig jelentősen elmarad az átlagtól.

17 Csata Zsombor: Etnikai párhuzamosságok az erdélyi gazdaságban. *REGIO. Kisebbség Kultúra Politika Társadalom*, 2019. 27 (1). 37–80.

Társadalmi kapcsolatok/társadalmi tőke

A külhoni magyarok társadalmi tőkeforrásainak három összetevőjét vizsgáltuk a kutatásban. Lancee¹⁸ és Csata¹⁹ korábbi elemzései alapján különbséget tettünk a társadalmi tőke strukturális és kognitív összetevői között, előbbit a kapcsolatok, utóbbit az interperszonális bizalom mértékén keresztül operacionalizáltuk. Mind a strukturális, mind pedig a kognitív dimenziókban különbséget tettünk az úgynevezett „összekötő” (*bonding*) és az „összekapcsoló” (*bridging*) kapcsolatok között, amely az etnikailag homogén illetve heterogén – a többségi társadalom tagjaival kialakított kapcsolatok – gyakoriságát és hányadát jelenti az egyén kapcsolatrendszerében. A szempontokat tovább árnyaltuk azzal, hogy személyes, úgynevezett „erős” kötésekről (családtagok, közeli barátok) vagy „gyenge” kötésekről (ennél távolabbi ismerősök) van szó. Strukturális dimenzióban az ún. névgenerátor módszerrel²⁰ négyféle élethelyzetben kérdeztünk rá a kapcsolatok meglétére, gyakoriságára és jellemzőire: 1. személyes, bizalmas dolgok megbeszélése családon kívüli személlyel; 2. barátkozás, társas együttlét; 3. pénzbeli kölcsön nyújtása; 4. segítség, tanács a hivatalos ügyintézésben. Egy másféle kategorizálás szerint²¹ az első kettőt tekinthetjük rokonszenvi, utóbbi kettőt pedig funkcionális kapcsolatoknak.

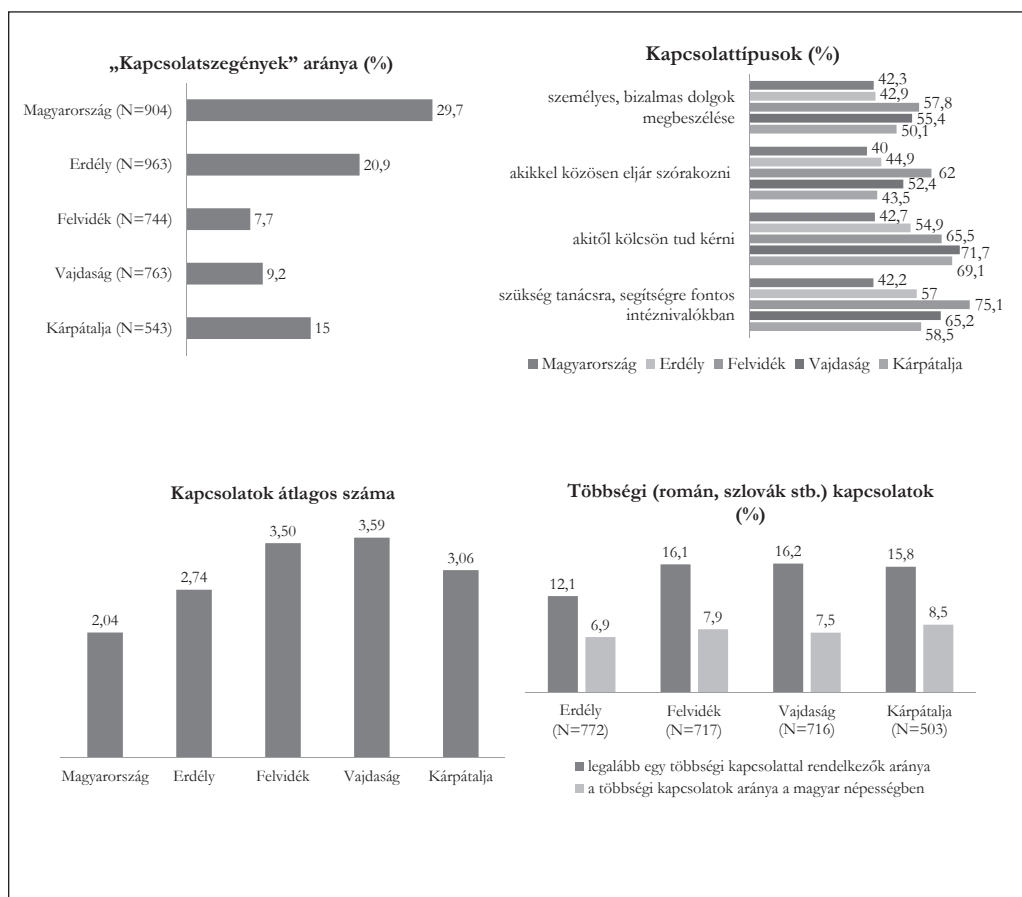
Az eredmények azt mutatják, hogy a Kárpát-medencei magyarok körében a magyarországiak a leginkább *kapcsolatszegények*, 30%-uk mindegyik szituációban azt említette, hogy nincsenek olyan személyek a környezetében, akikkel ezekben az élethelyzetekben kapcsolatban lenne. Ez az állapot Erdélyben a magyar felnőttek 21, Kárpátalján 15, a Vajdaságban 10, Felvidéken pedig 8%-át érinti (11. ábra). A régiók közötti sorrend ugyanaz akkor is, ha az említett kapcsolatok számát vizsgáljuk: míg Magyarországon átlagban csupán 2 személyt említettek, a Felvidéken és a Vajdaságban ez 3,5 körülire tehető. Mindegyik régióra jellemző, hogy ritkábbak a személyesebb és gyakoribbak a funkcionális tartalmú kötések, nagyobb arányban említettek olyan személyeket, akiktől pénzt tudnak kölcsönkérni, vagy számíthatnak a segítségükre, ha ügyintézésről van szó. A külhoni régiókban mindenütt alacsony azoknak a kapcsolatoknak az aránya, amelyeket a többségi nemzet tagjaival alakítanak ki: Erdélyben ez az összes említett kapcsolat mindössze 6%-át, a Vajdaságban 7%-át, Felvidéken és Kárpátalján pedig 8-8%-át teszik ki.

18 Lancee, Bram: *Immigrant performance in the labour market: Bonding and bridging social capital*. Amsterdam University Press: Amsterdam, 2012.

19 Csata, 2019. Etnikai párhuzamosságok az erdélyi gazdaságban, i.m. 37–80.

20 Marsden, Peter V.: Recent Developments in Network Measurement. In: Carrington, Peter J. – Scott, John – Wasserman, Stanley (eds.): *Models and Methods in Social Network Analysis*. Cambridge University Press: New York, 2005. 8–30.

21 Mérei Ferenc: *Közösségek rejtett hálózata*. Osiris Kiadó: Budapest, 1998.

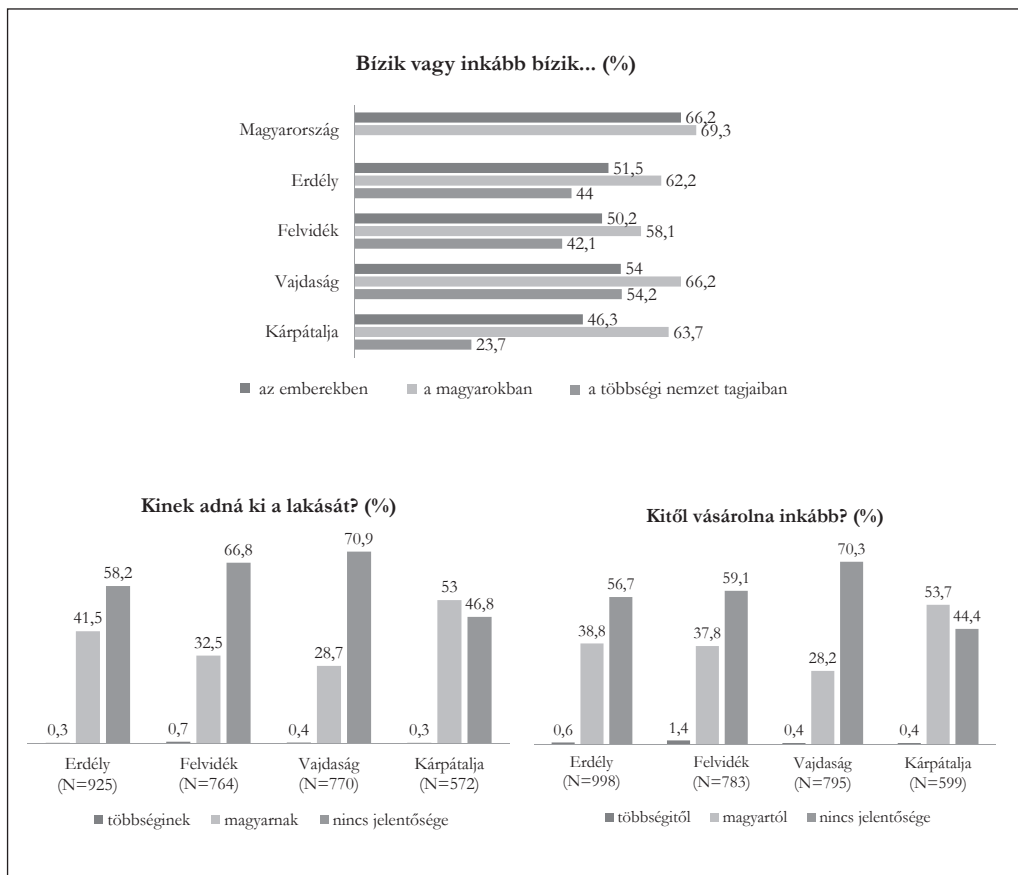

11. ábra: Strukturális társadalmi tőke: kapcsolatok

A társadalmi tőke kognitív dimenziójában az látható, hogy a kapcsolatszegényebb Magyarországon a legmagasabb a generalizált *bizalom* szintje, a felnőtt lakosság kétharmada válaszolt pozitívan arra a kérdésre, hogy mennyire bíz meg általában az emberekben, ez az arány a többi régióban csupán 50% körüli (12. ábra). Ezek az eredmények összhangban vannak azokkal a korábbi – szinte törvényszerűnek tekinthető – szakirodalmi megfigyelésekkel, miszerint azokban a társadalmakban, ahol magasabb az általánosított bizalom, ritkábban alakulnak ki szorosabb kapcsolati elköteleződés, az alacsonyabb bizalmi szint viszont magasabb bizonytalansággal jár együtt, ami elől az emberek rendszerint a személyesebb, „homofílián” alapuló kapcsolatok biztonságába menekülnek.²² Ezzel összhangban a külhoni régiókban általában jellemző, hogy a magyarok sokkal jobban bíznak a

22 Fukuyama, Francis: *Bizalom*. Európa Kiadó: Budapest, 1997.; Kollock, Peter: The Emergence of Exchange Structures: An Experimental Study of Uncertainty, Commitment, and Trust. *American Journal of Sociology*, 1994. 100 (2). 313–345.

nemzettársaikban, mint általában az emberekben, a többségiekkel szembeni bizalom pedig még ennél is alacsonyabb. Az etnikai határok leginkább Kárpátalján jelentenek nagyon erős demarkációs vonalat (a magyarok csupán negyede említette, hogy bízik az ukránokban), de a Felvidéken és Erdélyben is markánsan jellemző. A jelenség szoros összefüggésben van azzal is, hogy mennyire elterjedt az adott társadalomban a korrupció, általában pedig hogyan működnek a demokrácia azon intézményei, amelyek a személytelen, polgári együttműködés biztonságát garantálják, kikényszerítik.²³

12. ábra: Kognitív társadalmi tőke: bizalom, gazdasági etnocentrizmus

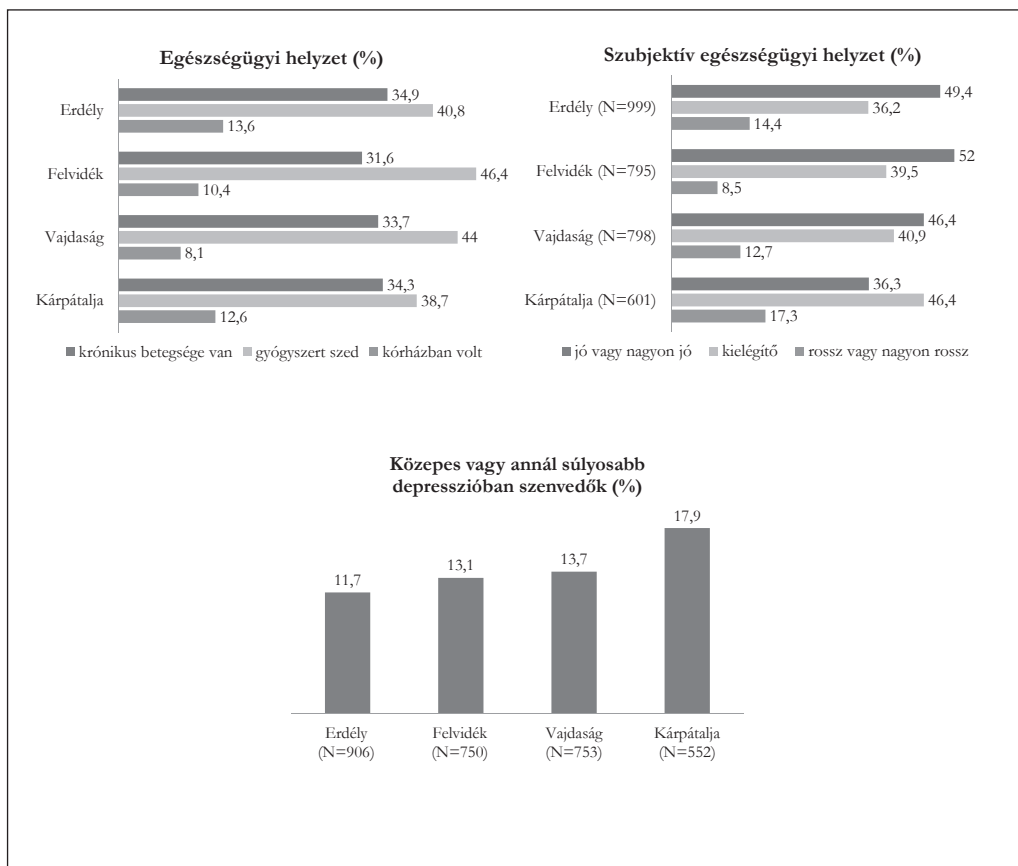
A kutatásban az etnikai alapú választások, az „összekötő” típusú társadalmi tőke tárgyiasulásának egy másik formájára, a *gazdasági etnocentrizmus* vizsgálatára is kitértünk. Arra a kérdésre, hogy vásárláskor szoktak-e figyelni arra, hogy honnan származik a termék, a

23 Landa, Janet Tai: *Trust, ethnicity, and identity: beyond the new institutional economics of ethnic trading networks, contract law, and gift-exchange*. University of Michigan Press: Ann Arbor, 1994.

legnagyobb arányban az erdélyiek (56,1%), legkisebb arányban a magyarországiak (36,5%) válaszoltak igennel. A területileg preferenciális válaszok alapja régióként más és más: a magyarországiak inkább azért fizetnek többet egy termékért, ha azt Magyarországon gyártották (29,9%), a külföldi magyarokra viszont inkább az jellemző, hogy az utódorszáruk helyett a szűkebb régiójuk termékeit vagy a Magyarországon gyártott termékeket részesítették előnyben. Ez a mintázat különösen a kárpátaljaiakra jellemző, az erdélyiek és a felvidékiek preferenciái eszerint a területi szempont szerint csak marginálisan különböznek. A szűkebben vett etnocentrikus opciók – azok aránya akik, ha választhatnának, inkább magyartól vásárolnának – 28% (Vajdaság) és 54% (Kárpátalja) között változik. Az etnocentrizmus mértéke ehhez hasonló akkor is, ha egy intimebb, hosszabb távú személyes elköteleződést jelentő szerződésről, a lakáskiadásról van szó. Ezzel kapcsolatban a vajdasági magyarok 29, a felvidékiek 33, az erdélyiek 42, a kárpátaljaiak 53%-a jelezte, hogy inkább magyar albérlőt szeretne.

Egészségügyi helyzet

Az egyének szubjektív jóllétét meghatározó tényezők közül a határon túli magyarokra vonatkozóan az egészségügyi állapot értékelésére is kitértünk. A *fizikai egészséggel* kapcsolatban az egyes régiókban hasonló arányban jelezték, hogy valamilyen krónikus betegségben szenvednek (30–35%), a vizsgálatot megelőző két hétben szedtek orvos által felírt gyógyszert (39–46%), illetve hogy az elmúlt évben fekvőbeteg-ellátásra szorultak a kórházban (8–14%). A *mentálhigiénés panaszok* mérésére használt depresszió-skála átlagértékei a Kárpátalján a legmagasabbak (a 0–24-es skálán 5,6), Erdélyben a legalacsonyabbak. Ezekben a régiókban a magyarok felénél, illetve egyharmadánál jelennek meg a depresszió tünetei, a közepesen súlyos vagy súlyos szimptomákat mutató személyek aránya pedig 4% körül alakul mindegyik régióban. Az *egészségügyi állapot* általános megítélése szintén a Kárpátalján a legrosszabb, itt alig több mint egyharmadra tehető azoknak az aránya, akik azt jónak vagy nagyon jónak értékelik, a többi régióban ez a felnőtt magyarok kb. felére jellemző. Kifejezetten rossz vagy nagyon rossz egészségi állapotról a felvidéki magyarok 9, a vajdaságiak 13, az erdélyiek 14, a kárpátaljaiak 17%-a számolt be.

13. ábra: Egészségügyi helyzet

Vallásosság

Az életminőség és a jóllét a kontextusában végül a Kárpát-medencei magyarok *vallásosságának* a mértékét és a jellegét külön komponensként vizsgáltuk meg. Az ezzel kapcsolatos elemzések ugyanis részint társadalmi erőforrásként tekintenek a vallásosságra, mint ami az egyének társas integrációját segíti elő a vallási közösséghez való tartozás révén. Másrészt pedig amellől érvelnek, hogy a vallásosság – spirituális dimenzióban – az egyéni léten túlmutató pozitív célok lehetőségeit is kínálhatja, ezáltal pedig egyfajta egészséglélektani védettséget is biztosít a vallásgyakorlók számára.²⁴

24 Kopp – Martos, 2011. A magyarországi gazdasági növekedés, i.m.

14 ábra: A vallásosság dimenziói

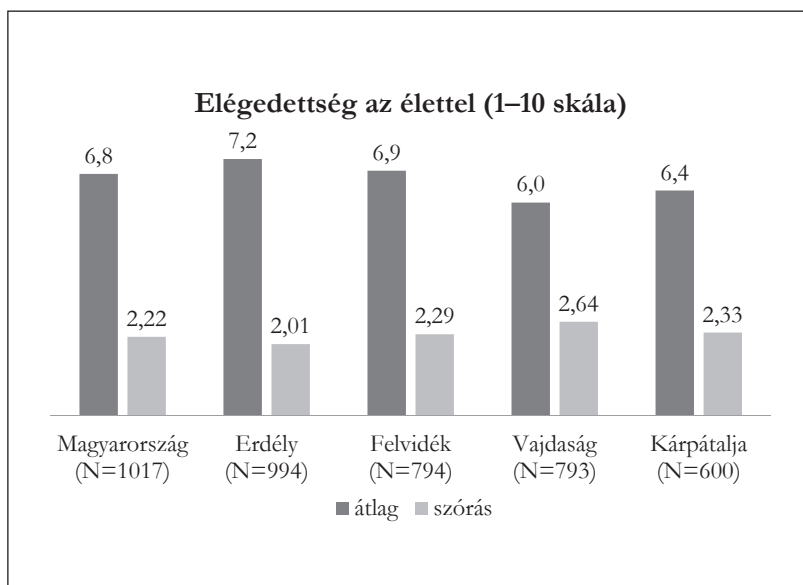
A korábbi operacionalizálási gyakorlatnak megfelelően²⁵ a vallásosságot a kérdőívünkben részben a Rodney Stark-féle modell, részben pedig a Tomka Miklós által kidolgozott indikátorok mentén mértük. Az előzetes tapasztalatokkal összhangban az eredmények azt mutatják, hogy a vallásosság tekintetében nagyok az eltérések az egyes régiók között. A szakirodalomban vallási következményként címkézett dimenzióban például – amelyben a vallásnak a mindennapokban való jelentőségét vizsgáltuk a „*Mennyire fontos Isten az ön életében?*” egytől tízig terjedő skáláján – az erdélyi magyarokra számított átlag 8,9, Kárpátalján 8,6, a Vajdaságban 7,7, a Felvidéken 6,8, Magyarországon viszont csupán 5,1 (14. ábra). Jelentősek a regionális különbségek a szertartások látogatottságában is: míg az erdélyi magyarok közel 30%-a, a magyarországiak csupán 4%-a jelezte, hogy hetente jár templomba. A rituális cselekvések másik mutatója, az imádkozás pedig Erdélyben és Kárpátalján szinte mindenkire (93–94%), Magyarországon viszont csak a

25 Kiss Dénes: Az erdélyi magyarság vallásosságának sajátosságai. *Erdélyi Társadalom*, 2010. 8 (1–2). 71–87.

felnőtt népesség kevesebb mint felére (44%) jellemző. Magyarországon a legalacsonyabb az ún. intézményes/egyházi vallásosság mértéke is, a felnőttek 79%-a tartja kereszténynek magát, azoknak az aránya pedig, akik az egyház tanításai szerint vallásosak, csupán 9%-ot tesz ki.

Szubjektív jóllét/életminőség és annak meghatározói

A vizsgálatban a szubjektív életminőséget az „Össességében mennyire elégedett az életével általában?” kérdéssel mértük, egy 0-tól 10-ig terjedő skálán, ahol a 0 az „egyáltalán nem elégedett”, a 10 pedig a „kifejezetten elégedett” válaszoknak felelt meg. Az öt régió közül a legmagasabb átlagértéket Erdélyben mértük (7,2), a sorban ezután a Felvidék (6,9), Magyarország (6,8), Kárpátalja (6,4) és végül Vajdaság (6,0) következik (15. ábra). Ha a mutató közel normális eloszlást mutat, az azt is jelenti, hogy a népesség fele az életminőségét ezeknél az értékeknél rosszabbnak, a másik fele pedig jobbnak minősítette. Ez a sorrend egyébként az egyes régiókon belüli eltérésekre is illik, a legkisebb szórás az erdélyi magyarokra (2,01), a legnagyobb pedig a vajdaságiakra jellemző (2,33).

15. ábra: Elégedettség az élettel (1–10 skála)

Az étellel való elégedettség meghatározóinak a vizsgálatához régióként egy-egy lineáris regressziós modellt építettünk, ahová – néhány kivétellel – az előző alfejezetekben bemutatott dimenziókat és mutatókat vontuk be (2. táblázat a mellékletben).²⁶ Ezt kiegészítettük néhány szociodemográfiai változóval (nem, kor, családi állapot és településtípus), kihagytuk viszont azokat a szubjektív viszonyulásokat mérő változókat, amelyek esetében az étellel való elégedettség kapcsán az önmagyarázás veszélye felmerült (szubjektív anyagi helyzet, a mentális egészségre használt depresszió-skála és az általánosított bizalom), valamint a gazdasági etnocentrizmusra vonatkozó kérdéseket. A magyarországi kérdőívből kimaradtak továbbá az egészségi állapotra vonatkozó kérdések, ezért a többi régióval való összehasonlítás nem lehet teljes értékű.

A szubjektív életminőség lehetséges meghatározóit először azon az összevont adatbázison vizsgáltuk, amelyben az öt régió adatai együttesen szerepelnek, majd a regresszióinkat lefuttattuk külön-külön mindegyik országra. Az összevont adatbázisra azért volt szükség, hogy megnézzük: az imént említett átlagkülönbségek valódi eltéréseket takarnak-e, vagy csak a mintavételi hiba eredői, netán annak köszönhetőek, hogy a magyarázó változók régióként nagyon eltérő eloszlásokat mutatnak.²⁷ A modell eredményeiből kiderül, hogy az erdélyi magyarok szignifikánsan elégedettebbek, a vajdaságiak pedig szignifikánsan elégedetlenebbek az életükkel, mint a többi régióban élő magyarok, a magyarországi, a felvidéki és a kárpátaljai értékek közötti eltérés viszont nem szignifikáns.

A szociodemográfiai tényezők kapcsán általánosan elmondható, hogy a férfiak, a középkorúak és az egyedül élők a legkevésbé elégedettek az életükkel, bár ebben a tekintetben vannak apróbb eltérések az egyes régiók között. Lakóhely szerint Magyarországon a városiak, Erdélyben a vidékiek tűnnek elégedettebbnek, másutt ez a tényező nem befolyásolta érdemben az értékeléseket. A gazdasági tényezők közül arra számítottunk, hogy leginkább a jövedelem az, amely a szubjektív jólléttel kapcsolatba hozható. Ez a feltetelezés az összevont adatbázison egyértelműen igazolódott, viszont az egyes régiókban úgy tűnik, hogy ennél fontosabb az, hogy a háztartásnak legyen saját autója, sőt, az egy főre jutó jövedelem és az elégedettség kapcsolata a Vajdaságban és Kárpátalján nem is szignifikáns. Ezek a megfigyelések akkor sem változnak, ha az egy főre jutó jövedelmeket

26 Az életminőség meghatározóinak a részletesebb konceptualizálásáról és operacionalizálásáról lásd Csata Zsombor – Kiss Tamás – Tözsér Anett – Borbély Mátyás – Kiss Dénes – Schwarcz Gyöngyi *A Kárpát-medencei magyarok kutatásának elméleti, gyakorlati és módszertani kérdései. Kézirat*. NSKI: Budapest, 2018. Letöltés helye: <https://karpathaza.hu>; letöltés ideje: 2021. 04. 10.

27 Az összevont adatbázis súlyozatlan, a regionális adatbázisok pedig súlyozottak – előbbi tehát az egyes régiókban élő magyarok száma szerint nem reprezentatív, ezért ennek a modellnek a részletes bemutatásától eltekintünk.

a fogyasztói árindexhez igazítjuk. A humán tényezők közül a magasabb iskolai végzettség Magyarországon és Vajdaságban társul nagyobb elégedettséggel, Magyarországon és Erdélyben az angol, Felvidéken és Vajdaságban pedig a többségi nyelv nagyon jó ismeretének vannak mérhető jólléti hatásai. A társadalmi kapcsolatok közül a funkcionális és a rokonszenvi kötődések egyaránt számítanak: nagyobb elégedettséggel társul az, ha az embereknek vannak olyan barátai vagy ismerőseik, akiktől pénzt kérhetnek, vagy segítséget kaphatnak a hivatalok ügyek intézésében, de az is, ha gyakrabban járnak barátaikkal kikapcsolódni. Az egészségügyi helyzetre vonatkozó mutatóinkat három ténykérdés alapján hoztuk létre: van-e krónikus betegsége, volt-e kórházban az elmúlt évben, és hogy szedett-e gyógyszert az elmúlt két hétben. Amint az várható volt, ez a változó – Felvidék kivételével – mindegyik régióban erős hatással van a szubjektív életminőség megítélésére. Végül a vallásosság leginkább a magyarországiak és kisebb mértékben az erdélyiek esetében jár együtt nagyobb elégedettséggel.

Következtetések

A Kárpát-medencében élő magyarok társadalmi-gazdasági helyzetének a változatossága ellenére az összehasonlítás alapján levonhatunk néhány általános érvényű következtetést. Mindenekelőtt nehezen vitatható, hogy pozitív kapcsolat van az EU-s tagság és a Kárpát-medencében élő magyarok életminősége között: Felvidéken, Magyarországon és Erdélyben magasabbak az általános jólléti mutatók, az EU-n kívüli Vajdaságban, de különösen Kárpátalján pedig lényegesen rosszabbak a vizsgált életkörülmények. Ez a törésvonal a munka világában és a jövedelmek vonatkozásában látványosabb: az EU-n kívül nagyobb a kényszervállalkozók és a fizikai önállók aránya, alacsonyabb a munkabiztonság, lényegesen többen dolgoznak munkaszerződés nélkül, prekárius állásokban, és magasabb azoknak az aránya is, akik nyugdíj után kénytelenek munkát vállalni. A népesség nagyobb hányada dolgozik olyan ágazatokban, amelyek kisebb hozzáadott értéket termelnek (mezőgazdaság és ipar), magasabb munkaórák és alacsonyabb bérek mellett.

Vizsgálatunkból az is kiderül, hogy a gazdasági aktivitás és a jobb anyagi helyzet igen lényeges, de nem kizárólagos meghatározói az életminőségnek, és hogy a szerepük akkor jelentősebb, ha az emberek tényleges kényelmét szolgálják, segítik a mindennapi boldogulásban – ezzel magyarázható például, hogy Vajdaságban és Kárpátalján magasabb jóléti előnyökkel jár a saját autó megléte. Az anyagiak mellett hasonló súllyal esik latba az is, hogy milyen az egészségügyi helyzetük (van-e krónikus betegségük, voltak-e

kórházban, szednek-e rendszeresen gyógyszert), tartós párkapcsolatban élnek-e (házasok vagy életközösségben élnek valakivel), és hogy kritikus helyzetben számíthatnak-e barátaik, rokonaik segítségére (pl. pénzkölcsön vagy fontos ügyek intézése). Általában mérhető jóléti előnyei vannak magasabb képzettségnek is, akárcsak a többségi, illetve az angol nyelv ismeretének.

	Összevont adatbázis	Magyarország
kontextuális és egyéni változók		
férfi	-0,227 (0,083)†	-0.43(0.17)†
középkorú	-0,422 (0,115)‡	-0.59 (0.23)†
idős	-0,732 (0,157)‡	-0.66 (0.30)*
családi állapot: nőtlen/hajadon	0,076 (0,151)	0.37 (0.27)
családi állapot: házas vagy élettársal él	0,638 (0,107)‡	0.69 (0.21)†*
településtípus (1-város, 0-falu)	-0,076 (0,08)	0.32 (0.16)*
gazdasági aktivitás, jövedelem és vagyoni helyzet		
aktivitás: nyugdíjas	-0,025 (0,134)	-0.11 (0.28)
aktivitás: munkanélküli	-0,948 (0,219)‡	-0.80 (0.66)
aktivitás: egyéb inaktív (gyes, tanuló stb.)	0,035 (0,14)	0.40 (0.39)
háztartások egy főre jutó jövedelme	0,001 (0)‡	0.001 (0)‡
saját lakás	0,023 (0,108)	0.21 (0.23)
saját autó	0,53 (0,094)‡	0.95 (0.23)‡
humán erőforrás: végzettség és nyelvtudás		
iskolai végzettség: középfok	0,247 (0,106)*	0.81 (0.23)‡
iskolai végzettség: felsőfok	0,567 (0,143)‡	0.81 (0.32)†
röbbségi nyelvtudás		
angol nyelvtudás	0,46 (0,147)†	0.61 (0.29)†
társadalmi kapcsolatok		
személyes problémák megbeszélése	-0,125 (0,085)	-0.14 (0.18)
barátkozás	0,363 (0,092)‡	-0.21 (0.20)
pénzkölcsön	0,384 (0,09)‡	0.37 (0.17)*
segítség hivatalos ügyekben	0,222 (0,088)*	0.07 (0.18)
egészségügyi helyzet		
vallásos	0,388 (0,119)†	0.48 (0.16)‡
régiók		
Magyarország	-0,484(0,133)‡	
Felvidék	-0,628 (0,123)‡	
Kárpátalja	-1,289 (0,118)‡	
Vajdaság	-0,71 (0,13)‡	
N	2927	619
F érték	33.971	13.25
R négyzet	0.211	0.294

2. táblázat: A szubjektív jóllét determinánsai

(OLS-modell, regressziós együtthatók, zárójelben a standard hibákkal)

Jelmagyarázat: *p ≤ 0.05; †p ≤ 0.01; ‡p ≤ 0.001

Referencia-kategóriák: nő, fiatal (18–34 év), egyedül él, falun lakik, gazdaságilag aktív alapfokú végzettség, ill. erdélyi

Erdély	Felvidék	Vajdaság	Kárpátalja
-0.32 (0.15)*	-0.27 (0.19)	-0.41 (0.23)*	0.43 (0.25)
-0.14 (0.22)	0.21 (0.26)	-0.92 (0.31)†	-0.81 (0.30)†*
-0.23 (0.32)	-0.12 (0.37)	-0.93 (0.41)*	-1.51 (0.47)†*
0.30 (0.29)	-0.15 (0.33)	-0.28 (0.43)	0.19 (0.42)
0.61 (0.19)†	0.49 (0.26)*	0.36 (0.29)	0.76 (0.31)†
-0.38 (0.15)†	-0.19 (0.18)	0.39 (0.21)	-0.28 (0.24)
-0.15 (0.26)†*	-0.004 (0.32)	0.35 (0.35)	0.36 (0.43)
-1.46 (0.39)	-0.96 (0.44)*	-0.10 (0.55)	-0.01 (0.57)
0.21 (0.24)	0.26 (0.34)	-0.15 (0.35)	0.12 (0.32)
0.002 (0.001)*	0.001 (0)*	0.001 (0.001)	-0.001 (0.002)
0.11 (0.19)	-0.12 (0.22)	-0.27 (0.29)	-0.66 (0.33)*
0.18 (0.22)	1.04 (0.40)†	0.93 (0.37)†	0.80 (0.30)‡
-0.08 (0.19)	-0.33 (0.25)	0.70 (0.37)	0.31 (0.309)
0.35 (0.28)	0.14 (0.35)	0.56 (0.24)*	0.17 (0.41)
0.03 (0.16)	0.61 (0.21)†	0.56 (0.24)*	-0.31 (0.24)
0.56 (0.29)*	0.30 (0.31)	0.62 (0.40)	0.04 (0.64)
-0.21 (0.15)	-0.11 (0.19)	-0.19 (0.22)	0.35 (0.25)
0.12 (0.16)	0.36 (0.21)	0.51 (0.23)*	0.48 (0.27)
0.11 (0.16)	0.30 (0.20)	0.85 (0.24)‡	0.48 (0.25)
0.52 (0.16)‡	0.69 (0.21)†	0.24 (0.22)	-0.05 (0.25)
-0.26 (0.08)‡	-0.03 (0.10)	-0.41 (0.12)‡	-0.46 (0.11)‡
0.57 (0.29)*	0.19 (0.26)	0.45 (0.45)	0.12 (0.48)
742	582	584	413
8.42	6.448	5.974	7.413
0.187	0.177	0.164	0.263